

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

PROF. DR.
NECATİ ÖNER
ARMAĞANI

CİLT : XL

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLÂHİYAT FAKÜLTESİ
DERGİSİ

PROF. DR.
NECATİ ÖNER
ARMAĞANI

Bu Dergide Yayınlanan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

TERTİP HEYETİ
PROF. DR. SÜLEYMAN HAYRİ BOLAY
DOÇ. DR. RECEP KILIÇ

ISBN: 975 - 482 - 492 - 4

ISSN: 1301 - 0522

ANKARA ÜNİVERSİTESİ BASIMEVİ - 1999

TAKDİM

Ülkemizde bir türlü anlam veremediğim tuhaf alışkanlıklarımızdan birisi de, alanında temayüz etmiş ve değerli hizmetler vermiş insanların öldükten sonra takdir edilmeleri, ne büyük değer olduklarının ancak o zaman farkına varılması hadisedir. 35-40 yıl hizmet ettikten sonra aktif hayattan çekilen nice değerler bir köşede unutulur; öldükten sonra birden hatırlanır ve büyük hizmetler yaptığı anlatılır, nadiren de olsa adına armağan dediğimiz yayınlarla hakkı teslim edilmeye çalışılır.

Sonuçta kendisi ile ilgili hiçbir şey yapılmayanlara göre bu da olumlu bir davranıştır. Gecikmeli de olsa, bir hakkın teslimi olması açısından olumlu bir davranış olarak değerlendirilebilir.

Şüphesiz olması gereken, bu müstesna şahsiyetlerin, hayatta iken kendileri ile ilgili bu değerlendirmelerin yapılmasıdır. Gelenek bu istikâmette oluşursa herhalde çok daha isabetli olur.

Olması gerektiğini ifade ettiğimiz bu üslubun güzel bir örneği elimizdeki kitapla verilmektedir. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde 40 yılı aşkın öğretim üyesi ve yönetici olarak hizmet veren Prof. Dr. Necati Öner'in meslektaşları, dostları ve öğrencileri, bir vefa örneği olarak emek mahsulü bu eseri meydana getirdiler. Prof. Öner'i değişik yönleri ile, özellikle felsefe alanında ülkeye yaptığı ve yapmaya devam ettiği hizmetleri ile unutulmazlar arasına soktular. Şifahi ifade ve övgüler uçar gider, ama yazılı dökümanlar nesilden nesile intikâl eder, sonsuza dek bâki kalır.

Prof. Dr. Necati Öner'in meslektaşları, eski ve yeni öğrencileri onu çeşitli yönleri ile değerlendirdiler ve sonuçta felsefi ağırlıklı ve muhtevallı bir eser ortaya çıktı. Bu eserin yıllarca hizmet verdiği İlahiyat Fakültesi yayınları arasında yayınlanması en uygun yoldu. Nitekim öyle oldu; Üniversitemizin onayı ile eser elinize ulaşmış oldu. Bu ilgi ve yaklaşımı dolayısı ile Sayın Rektörümüze ve Üniversitesi Yayın Komisyonu ile Yönetim Kurulu Üyelerine şükranlarımı sunarım. Baskıyı gerçekleştiren Üniversitemiz matbaasının değerli yönetici ve çalışanlarına ayrıca teşekkür ederim.

Yeni ve olması gereken bir gelenek oluşturması dileği ile okuyucuya saygı ile sunulur.

*Prof. Dr. M. Sait Yazıcıoğlu
Ankara Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi Dekanı*

PROF. DR. NECATİ ÖNER'E SAYGI!

Osmanlının en büyük şâiri kabul edilen Bâkî

*Kadrini seng-i musallâda bilip ey Bâkî
Durup el bağlayalar karşına yârân sâf sâf!*

diyor. Koca Bâkî bile zımnem, hayatta kadrinin iyi bilinmediğinden şikayet ediyor. Ferid Kam da:

*Sağlığında nice ehl-i hünerin
Bir tutam tuz bile konmaz aşına
Evvel ânu öldürürler acından
Sonra bir Türbe dikerler başına*

diyerek insanların kadir bilmezliğinden, kıymetleri heba etmelerinden, nankörlükten ve vefasızlıktan şikayet etmektedir.

Başka toplumlar nasıldır? Bilmem, ama bizim toplumumuzda vefasızlık ve kadirbilmezlik eskiden beri şikayet edilecek kadar yaygın sayılır.

Daha erken dönemlerde Üniversitelerimizde büyük hizmetler görmüş çok değerli hocaların adına çıkarılan armağanların büyük bir kısmı, onların vefatlarından sonra çıkarılmıştır. Armağan edilen değerlerin haberi olmadıktan, vefalılığın hazzını tatmadıktan sonra, armağanın değeri ne olacaktır?

İşte bu düşüncelerle Prof. Dr. Necati ÖNER hocamızın yarım asra varan hasbî (karşılıksız) hizmetlerinin hatırlanmasına vesile olması için bir "Armağan Kitabı" hazırlamayı düşündüm. Bana Doç. Dr. Recep KILIÇ her bakımdan yardımcı oldu. Türkiye'deki 70 kadar seçkin felsefeciyeye ve hocanımdan diğer bazı dostlarına haber verip yazı istedik. Hepsini memnuniyetle katılabileceklerini söyledi. Fakat bir kısım arkadaş, mazeretleri sebebiyle katılamadı. Zaman ayırıp çok değerli yazılar gönderen arkadaşların hepsine kalbî teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunarım. Neticede hocamıza lâayık kalıcı, muhtevalı büyük bir kitap meydana geldi.

Kitabın yayımlanması için Gazi Üniversitesi Rektörü Sayın Prof. Dr. Enver Hasanoğlu alâka gösterdi. Üniversite adına yayımlayabileceğini söyledi. Fakat Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Mustafa Sait YAZICIOĞLU, 'bu kitabı neşretmek bize düşen bir vazifedir' diye kitaba el koydu. Derhal Rektör Sayın Prof. Dr. Günal AKBAY ile görüşüp karar çıkarttı. Sayın Dekana ve Sayın Rektör AKBAY'a da bu sıcak alâkadan dolayı teşekkür ederim. Her bakımdan örnek bir hareket ve örnek bir kitap oldu. Bu, muhterem ÖNER'e, lâyük olduğu saygının küçük bir nişanesidir. Nice nice yıllara!... Derin saygılarımızla...

Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY

İÇİNDEKİLER

Sayfa

HAYATI, ESERLERİ VE HAKKINDA YAZILANLAR

Araş. Gör. İsmail KÖZ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Biyografisi</i>	3
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER ile "Düşüncelerinin Gelişim Seyri" Üzerine Yapılan Mülakat</i>	9
Prof. Dr. Süleyman Hayri BOLAY, <i>Felsefe Yapmak ve Necati ÖNER</i>	15
Prof. Dr. Afşar TİMUÇİN <i>Hocamız Necati ÖNER</i>	21
Prof. Dr. Bilal DİNDAR <i>Felsefeyi Sevmek</i>	23
Prof. Dr. Şahin YENİŞEHİRLİOĞLU <i>Kendimle Sesli Bir Konuşma</i>	27
Prof. Dr. Sabri HİZMETLİ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Sosyal Yönü</i>	35
Prof. Dr. Necmettin TOZLU <i>Felsefeyi Güzelleştiren Adam</i>	39
Prof. Dr. Murtaza KORLAELÇİ <i>Prof. Dr. Necati ÖNER'in Hürriyet Anlayışı</i>	45
Doç. Dr. Vahdettin BAŞÇI <i>Örnek Bir İnsan Hocam Prof. Dr. Necati ÖNER</i>	79
Yrd. Doç. Dr. Abdulkadir ÇÜÇEN <i>Mantığın Kaynağı Problemi</i>	83

SİSTEMATİK FELSEFE İLE İLGİLİ YAZILAR

Prof. Dr. Teo GRÜNBERG <i>Bilgi Teorisi ve Gettier Problemi</i>	97
Prof. Dr. Abdulkuddüs BİNGÖL <i>İletişim Bağlamında Mantık ve Dil</i>	105
Prof. Dr. Teoman DURALI <i>Tarihin Dayanılmaz Ağırılığı</i>	117

VII

Prof. Dr. Doğan ÖZLEM <i>Felsefi Hermeneutiğe Geçiş Yolu Olarak Tarihselcilik</i>	127
Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM <i>Allah'ın Varlığının Delillerinin Kur'anî Temelleri</i>	147
Prof. Dr. Hanifi ÖZCAN <i>Birbirine Zıt İki Epistemolojik Yaklaşım "Temelcilik" ve "İmancılık"</i>	157
Doç. Dr. Hakan POYRAZ <i>Ahlaki Özgürleşmenin Önündeki Bir Engel Olarak Fanatizm</i>	177
Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM <i>Düşünce Özgürlüğü Üzerine</i>	189
Doç. Dr. Ali Osman GÜNDOĞAN <i>Edebiyat İle Felsefe İlişkisi Üzerine</i>	195
Doç. Dr. Ayhan BIÇAK <i>Tarihin Yapısı ve Kültür Bilimlerindeki Rolü</i>	205
Doç. Dr. Recep KILIÇ <i>Din Öğretimini Temellendirme Problemi</i>	215
Yrd. Doç. Dr. Şahin FİLİZ <i>İslam Felsefesinde Tanrı Anlayışı Karşısında Bireyin Konumu Problemi</i>	223
Dr. Münir DEDE <i>Kapalı Toplum ve İlk İnanışlar</i>	243
J. Ronald ENGEL (Çeviren: İbrahim ÖZDEMİR) <i>Sürdürülebilir Kalkınma Ahlakı</i>	255
FELSEFE TARİHİ İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Ömer Naci SOYKAN <i>Hegel Sisteminde Tarih Felsefesi</i>	271
Prof. Dr. Mehmet BAYRAKTAR <i>Spinoza'nın Natura Naturans ve Natura Naturata Kavramlarının İslâmî Kökenleri</i>	291
Doç. Dr. Nurten GÖKALP <i>Beden-Zihin Etkileşimi ve Popper İle Eccles</i>	301
Yrd. Doç. Dr. Ülker ÖKTEM <i>Descartes'da Bilginin Kesinliği Problemi</i>	311
Yrd. Doç. Dr. Emel KOÇ <i>J.P. Sartre Felsefesinde "Ben-Başkası-İletişim" Problemi</i>	333
BİLİM TARİHİ İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Mübahat Türker-KÜYEL <i>"Ulemâ-i Kiram" ve "Tafra-Tehille"</i>	351

Prof. Dr. Esin KAHYA <i>Erzurum'lu İbrahim Hakkı</i>	371
Prof. Dr. Hüseyin AYDIN <i>Kusta B. Luka ve Ruh İle Nefs Arasındaki Ayırım Adlı Kitabı</i>	387
Doç. Dr. Remzi DEMİR <i>Takiyüddin İbn Maruf'un Ondalık Kesirleri Trigonometri ve Astronomiye Uygulaması</i>	403
Doç. Dr. Melek DOSAY <i>Tüccarzâde İbrahim Hilmi'nin "Maarifimiz ve Servet-i İlmiyyemiz" Adlı Eseri</i>	425
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Gazi TOPDEMİR <i>Kemâlüddin el-Fârîsi ve Tenkih el-Menâzır Adlı Kitabı</i>	433
KÜLTÜR HAYATI İLE İLGİLİ YAZILAR	
Prof. Dr. Mehmet AYDIN <i>"Türk Müslümanlığı" Üstüne Bazı Düşünceler</i>	445
Prof. Dr. Şafak URAL <i>Demokrasi Kavramı, Toplumsal Değerler ve Birey</i>	451
Prof. Dr. Muammer C. MUŞTA <i>Sekülerleşme Laiklik Demokrasi ve Eğitim</i>	461
Doç. Dr. Mehmet AĞÜN <i>1839-1920 Yılları Arasında Türkiye'de Aydınlanmanın Uzantısı Olarak Temsil Edilen Felsefi Akımlar</i>	475
Yrd. Doç. Dr. Uğur Köksal ODABAŞ <i>Rıza Tevfik ve Felsefesi</i>	499
Dr. Yaşar KALAFAT <i>Horasan Eri Olarak Bilinen Anadolu Yatırları-I</i>	511

PROF. DR. NECATİ ÖNER

***FELSEFE TARİHİ İLE
İLGİLİ YAZILAR***

BEDEN-ZİHİN ETKİLEŞİMİ VE POPPER İLE ECCLES

Yrd. Doç. Dr. Nurten GÖKALP*

Bedenlerimiz ve zihinlerimiz arasındaki ilişki ve özellikle de beyin yapıları, süreçleri ile mental olaylar arasındaki bağıntı problemi oldukça zordur. O düşünce tarihi içinde değişik şekillerde ele alınmıştır. Beden-zihin ilişkisini bilimin sonuçlarını kullanarak temellendirmeye çalışan Karl Raimund Popper bunu 3 Dünya görüşü ile bağlantılandırarak yapmaktadır. O'na göre yapılması gereken şey, madde ve zihnin ne olduğunu araştırmaktan çok, beden ile zihin arasında varolduğuna inandığı "etkileşim" (interaction)in nasıl gerçekleştiğini ortaya koymaya çalışmaktır.

Fizikte kaydedilen gelişmeler sonucu etkisini yitiren cevher ya da öz düşüncesi yerini yavaş yavaş materyalizme bırakınca, materyalizm, yalnızca fizikte değil, biyolojide de büyük bir etkiye sahip olmuştur. Canlıların maddi bedenler olarak görülmesi sonucu da tüm maddi bedenler gibi onlar da fiziksel mahiyetler dünyasına dayandırılmışlardır.

Popper'e göre fiziksel dünyanın mahiyetlerinin kendi aralarında ve bu arada da maddi bedenler ile etkileştiğini ve bunların gerçek olduğunu kabul ederiz. Ayrıca fiziksel objeler ve durumların ötesinde mental durumların olduğunu ve bu durumların bedenimiz ile etkileştiğini de kabul ederiz. Burada diş ağrısı Popper tarafından hem fiziksel hem de mental durumların varlığını ortaya koyan iyi bir örnek olarak görülmektedir¹.

Gerek mental gerekse fiziksel olayların gerçekliğini reddeden filozoflar olduğu gibi, mental olayların gerçek olduğunu kabul etmekle birlikte, onların fiziksel durumlar dünyası ile etkileştiğini inkar eden filozoflar da olduğunu belirten Popper, bu problemin bizi doğrudan beden-zihin problemine yönlendirdiğini ifade etmektedir. O'na göre bu problemin en

* Atatürk Üniversitesinde Felsefe Yardımcı Doçenti.

** Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisinde yayınlanan makalenin gözden geçirilmiş biçimidir.

1. Popper, Karl Raimund, Eccles John C. *The Self and Its Brain*, Berlin, Springer International, 1977, s. 36.

makul çözümü fiziksel ve mental durumların etkileştiğini iddia eden etkileşimcilik teorisidir. Bu da bizi beden-zihin probleminin, beyin-zihin problemi olarak tasvirine doğru yönlendirmektedir ki, böyle düşünenlerden biri olan Eccles beden-zihin problemini beyin ile zihin arasındaki irtibat (liaison) problemi olarak tasvir etmektedir².

Bu problemin 3 Dünya görüşü ile daha açık bir şekilde geleceğini ileri süren Popper, fiziksel mahiyetlerin alemi olan fiziksel dünyayı Dünya 1, mental durumların dünyası olup, şuur, psikolojik temayüller ve şuursuz durumları ihtiva eden dünyayı Dünya 2, ve düşüncenin muhtevasının dünyası olup insan zihninin ürünlerini kapsayan dünyayı Dünya 3 olarak adlandırmaktadır³.

Yani Dünya 1, fiziksel objelerin dünyası, Dünya 2 sübjektif tecrübelerin dünyası, Dünya 3 ise insan zihninin ürünleri olmaktadır.

Popper'in düşüncesindeki Dünya 3 kavramı beden-zihin probleminde umut verici bir gelişme olarak görülmüş, onun ile nesnellik ve özneliliğin yanında insan yapısı ama özerk bir dünyanın bu ilişkideki yeri ortaya koyulmaya çalışılmıştır.

“Ben, Dünya 3 ile hikayeler, mitler, aletler, bilimsel teoriler, bilimsel problemler, sosyal kurumlar ve sanat çalışmaları gibi insan zihninin ürünlerinin dünyasını kastediyorum. Dünya 3'ün objeleri fertler tarafından planlanmış bir üretimin sonucu olmamakla birlikte kendi ürettiklerimizdir.”⁴ diyen Popper, pekçok Dünya 3 objesinin maddi formda olabileceğini ve bu yönü ile hem Dünya 1'de hem de Dünya 3'de yer alabileceğini belirtir. Örneğin heykel, resim ve kitap gibi ürünler hem fiziksel bir obje olarak Dünya 1'e, hem de insan zihninin ürünü olarak muhtevaları insan zihninde yer aldığı için Dünya 3'e aittirler.

Popper'in tezi insan zihninin Dünya 3'ün objelerini daima dolaysız olmasa bile dolaylı olarak kavradığı ve sahip olduğu şeklindedir. Aslında Dünya 3'ün zihni objelerine nasıl sahip olduğumuz probleminin oldukça eski olduğunu belirten Popper, benzer düşüncenin Platon'da da görülebileceğini ifade eder.

Görünüşler alemi (Popper'de Dünya 1) ile ideler alemi (Popper'de Dünya 3) birbirinden ayıran Platon, buna ilave olarak “ruh durumlarından” (states of soul) bahseder ki, bu da Popper'de Dünya 2'ye karşılık olarak gösterilebilir. Popper'e göre bu durumda Platonizm, beden-zihin

2. A.g.e., s.

3. A.g.e., s. 38 ve s. 16.

4. A.g.e., s. 38.

dualizminin ötesine gitmekte ve üçlü bir bölünüm öngörmektedir⁵. Ancak değişmeyen, sınırsız veya ezeli olan Platon'un idelere ilahi kaynaklıdır. Buna karşılık Dünya 3'ün objeleri insan zihninin ürünüdür. Ayrıca ideler doğuştan gelirken Dünya 3'ün objeleri aktif bir süreç sonucunda kazanılır. Bu bir tür öğrenme olup doğal bir öğrenme değil, kültürel ve sosyal bir öğrenmedir. Fiziksel ve sosyal çevrelerimizde aktif bir problem çözücü olan bizler, konuşmayı, okumayı, bilim ve sanata değer vermeyi öğreniriz⁶.

Dünya 3 düşüncesi ile beden-zihin problemine ışık tutacağını iddia eden Popper, bununla ilgili olarak üç argüman ileri sürmektedir:

(1) Dünya 3'ün objeleri soyuttur ama hiçbiri daha az gerçek değildir. Onlar Dünya 1'i değiştirmek için güçlü aletlerdir.

(2) Dünya 3'ün objeleri Dünya 1'e yalnızca insan aracılığıyla etki eder. Dolayısıyla Dünya 2 ve Dünya 3 birbirleri ile etkileşirler.

(3) Bundan başka biz hem Dünya 3'ün objelerinin hem de Dünya 2'nin süreçlerinin gerçek olduğunu kabul etmek zorundayız⁷.

Dikkat edilirse bu argümanlardan ilki kabul edilebilir gibi gözükmemektedir. İkincisi ise kısmen birincisine dayanmaktadır. Şayet biz 3 Dünyanın etkileşimini ve gerçekliğini kabul edersek bu durumda Dünya 2 ile Dünya 3 arasındaki etkileşim, bizim Dünya 1 ile Dünya 2 arasındaki etkileşimi yani beden-zihin probleminin bir kısmını anlamamıza yardımcı olur.

Popper'e göre üçüncü argüman ise, beden-zihin problemini insanın dilinin durumu ile bağlantılandırmaktadır. Zira bir dili öğrenme kapasitesi, insanın genetik yapısı ile ilgilidir. Buna karşın bir dilin gerçekten öğrenilmesi doğuştan getirilen şuarsuz ihtiyaçlar ve motifler tarafından etkilenmekte olsa da, genler tarafından düzenlenen doğal bir süreç değildir. O kültürel bir süreçtir ve Dünya 3 tarafından düzenlenmektedir.

Böylece dilin öğrenilmesi doğal ayıklama ile geliştirilen ve genetik temayüllere dayanan bir süreç olduğu kadar kültürel gelişime de dayanan şuurlu bir öğrenme süreci olmaktadır. Bu durum da Popper'in Dünya 3 ile Dünya 1 arasındaki etkileşim fikrini ve Dünya 2'nin varlığını destekler bir durumdur.

O halde diyebiliriz ki, çocuk kısmen kendi başarılarının bizzat da

5. Popper Karl, R. **Objective Knowledge, An Evolutionary Approach**, Oxford University Press, Oxford, 1979, s. 154.

6. Popper ve Eccles, **A.g.e.**, s. 43-46.

7. **A.g.e.**, s. 47.

Dünya 3'ün bir ürünüdür. Aynı şekilde onun self**i, şahsiyeti, diğer selfler ve çevresindeki diğer objelerle etkileşimi sonucunda ortaya çıkar ve bunların tümü de, konuşmanın kazanılmasından, özellikle de bebeğin vücudunun parçalarını ve şahıs zamirinin kullanmayı öğrenmesinden derinden etkilenir. Çünkü O'na göre ünlü Kartezyen argümanı “Düşünüyorum o halde varım” ile hem dil hem de zamir kullanma yeteneği önceden farzedilmektedir⁸.

Bundan başka bu noktada incelenmesi gereken bir başka husus da self ya da şahsiyet ile Dünya 3'ün bağıntısıdır.

Popper, hiçbirimizin selfler olarak doğmadığını ancak self olduğumuzu öğrenmek zorunda olduğumuzu belirtir. Bu öğrenme süreci, Dünya 1, Dünya 2 ve özellikle de Dünya 3 hakkındaki öğrenmelerimizle gerçekleşir. Selfin self hakkında bilgi toplaması gözlemlerle değil, self olarak self hakkında teoriler geliştirerek olur⁹.

O, self şuurunun diğer şahıslar arasında geliştiğini iddia eder ve kişinin kendi şuuruna başkalarının şuur aynalarındaki yansımalarına bakarak varılabileceğini belirtir¹⁰. Bu süreç daha sonraki dönemlerde dile dayanır. Ancak yalnızca algı ve dil bir şahıs olmak için yeterli olmayıp diğer şahısların Dünya 2'lere ile de yakın ilişki kurmak gereklidir.

Popper göre “Yeni doğmuş bir bebek self midir?” sorusuna verilebilecek cevap, onun self olmadan önce beden-zihin birliği olduğudur. Dolayısıyla zaman olarak bakıldığında çocuğun bedeninin zihninden önce olduğuna da hükmedilebilir. Çünkü zihin daha sonraki bir aşamadır.

Öte yandan self şuurunun biyolojik düşünceyi aştığını ileri süren Popper yalnızca insanın kendi üzerinde düşünme yeteneğine sahip olduğunu ve yalnızca insanın her organizmanın sahip olduğu programın şuurulu bir parçası olduğunu belirtir¹¹.

Bizler selfler, beşeri varlıklar olarak sınırsız insan zihninin ürünü olan Dünya 3'ün ürünleriyiz ve ona dayanmaktayız¹². Selfi belirleyen tüm tecrübelerimiz birbirleri ile sıkı sıkıya ilişkili olup yalnızca geçmiş tecrübelerle değil aynı zamanda değişen eylem programı, beklentilerimiz ve teorilerimiz ile de ilişkilidir. Ve bunların tümü de Dünya 3'e dayanmaktadır. Ancak şu da belirtilmelidir ki, Dünya 3'ün özellikleri ve ilişkileri Dünya 2'nin objelerine indirgenemediği gibi, beyin halleri ve süreçlerine

** Kavramın Türkçe'de tam karşılığı bulunamadığından olduğu gibi kullanılmıştır.

8. A.g.e., s. 49.

9. Popper K.R., *Autobiography of Karl Popper*, İllionis, 1974, s. 151.

10. Popper ve Eccles, A.g.e., s. 150.

11. A.g.e., s. 144.

12. Popper, *Autobiography*, s. 156.

de indirgenemez. Bunun aksini iddia etmek Dünyaların birbirlerine ingirgenebileceğini ve bir yerde materyalizmi kabul etmektir. Dünyaların ve özellikle de Dünya 3'ün özerkliğini savunan Popper için bu imkansızdır. Buna bağlı olarak o, materyalist görüşlere karşı fikirlerini ve eleştirilerini onları dört gruba ayırarak yapmaktadır:

Birinci grupta radikal materyalizm veya fizikalizm veya radikal davranışçılık yer almaktadır. Şuurlu ve mental süreçlerin varolmadığını iddia eden bu görüşün kendi içinde tutarlı olduğunu söyleyen Papper, "Benim radikal materyalizme eleştirim üç noktadadır: İlki bu görüşün şuurun varlığını inkar ederek kozmolojiyi basitleştirmesi, ikincisi radikal materyalizmi bilimsel olarak görenlerin doğal bilimlerin yanlış anlamaları ve sonuncu ise bu görüşün yanlışlığının deney ile de gösterildiğidir."¹³

Radikal materyalistlerin Dünya 2'nin objelerini beynin süreçleri ile değiştirmesinin mümkün olamayacağını belirten Popper, bunun Penfield tarafından yapılan deneylerin sonuçlarında da açıkça görüldüğünü belirtir. Penfield 1955'de gerçekleştirdiği deneylerde hastaların beyinlerinin belirli bölgelerinin, yerleştirilen elektrodlarla uyarıldığında görsel ve işitsel tecrübelerini oldukça canlı olarak yeniden yaşadıklarını tespit etmiştir. Popper'e göre bu materyalistlerin inkar ettikleri şuurun varlığının bir kanıtı olmakta ve şuurlu ve sübjektif tecrübelerin varlığını açıkça ortaya koymaktadır¹⁴.

Materyalist görüşlerin ikinci olan panpsişizm, mental süreçlerin ve özellikle de şuurlu süreçlerin varlığını kabul etmekle birlikte fizikalizmin temel prensibi olan Dünya 1'in kapalılığı (closedness) da kabul etmektedir. Maddenin içinde şuur veya ruh benzeri bir nitelik olduğuna ve madde ile zihnin paralel hareket ettiğine inanılır. Popper'e göre Leibniz de dahil pekçok panpsişist, psikolojik veya mental süreçlerin, maddi veya fiziksel süreçlerle paralel hareket edip birbirleriyle etkileşmediklerine inanır ve böylece de mental (Dünya 2) süreçler yalnızca mental süreçlere, fiziksel süreçler (Dünya 1) yalnızca diğer fiziksel süreçlere etki ederler. Sonuçta da Dünya 1 kapalı ve kendi kendine yeter olarak görülür. Psikolojizmi metafiziksel bakış açısından materyalizmden çok spiritüalizme yakın gören Popper'in bu yaklaşıma karşı üç argümanı vardır:

(1) Psikolojik süreçlerin prepsişik habercisinin olması zorunluluğu varsayımı tamamiyle söze dayalı olup göstermek zordur.

(2) Psikolojizm cansız varlıkların herhangi bir organizmadan daha zayıf zihni hayatı olduğunu kabul eder. Ancak cansızdan canlıya geçişte gerekli büyük bir adım, düşünce içinde yeterince açık değildir.

13. Popper ve Eccles, *A.g.e.*, s. 53.

14. *A.g.e.*, s. 669.

(3) Şuurun ortaya çıkışı panpsişist teoride açıklanamamaktadır ve temelsizdir¹⁵.

Popper, materyalist pozisyonların üçüncüsünü epifenomenalizm olarak belirlemektedir.

Panpsişizm gibi, paralelizmin bir çeşidi olup mental süreçlerin belirli fiziksel süreçlerle paralel olduğunu ve onların bilinmeyen üçüncü bir mahiyet ile ilişkili olduğunu ifade eden epifenomenalistler, mental olaylar ile tecrübelerin varlığını kabul ederler, ancak bu mental ya da subjektif tecrübelerin tek başlarına nedensel olarak etkili olduklarını ama fizyolojik süreçlerin yan ürünlerinde nedensel olarak etkisiz olduklarını iddia ederler. Popper'e göre onlar Dünya 1'in kapalılığını kabul etmiş olurlar ancak Dünya 2'nin gerçekliğini konu dışı görüp yalnızca fiziksel süreçlerin konu edilmesinde ısrar ederler. Böylece de Dünya 2'nin varlığını kabul etmekte ama onun herhangi bir biyolojik fonksiyonunu da inkar etmektedirler. Öte yandan onlar Dünya 2'nin tekamülünü de izah edememekte, bu tekamülün Dünya 1 üzerindeki çok önemli etkisini inkara zorlamaktadırlar¹⁶.

Ayniyet(Identity) teorisi dördüncü materyalist açıklama olup Popper tarafından panpsişizm ve epifenomenalizmin bir çeşidi olarak görülmektedir. Bu teori, mental süreçler ile belirli beyin süreçleri arasında bir ayniyet olduğunu iddia eder ancak bu ayniyet mantıksal anlamda değildir. Bu teoriyi savunanlar, epifenomenalistlerin aksine mental süreçlerin fiziksel süreçlerle etkileştiklerini kabul eder ve bu süreçlerin basit olarak fiziksel süreçlerin özellikle de beyin süreçlerinin özel türleri olarak görürler. Popper'e göre ayniyet teorisi Dünya 1'i fiziksel ve mental iki bölüme ayırmaktadır:

Dünya 1 = Dünya 1 (mental) Dünya 1 (fiziksel)

Dünya 1f ile Dünya 1m aynı Dünyanın parçaları olunca da onların etkileşiminde problem olmaz. Çünkü onlar fiziğin kurallarına göre hareket etmektedirler. Bundan başka bu teoriyi destekleyenler aynı zamanda mental süreçlerin yani Dünya 2'nin gerçekliğini de kabul etmiş olurlar. Çünkü Dünya 1m=Dünya 2'dir.

Popper, ayniyet teorisini beden-zihin ilişkisindeki en uyumlu teori olarak görmekte birlikte onu eksik bulmakta ve aksaklıklarını şöyle sıralamaktadır:

(1) Dünya 1m, Dünya 1f'de açığa çıkmadan önce yoktur.

15. A.g.e., s. 69.

16. A.g.e., s. 74.

(2) Ayniyet kavramının bazı zorlukları vardır. Bu nedenle terkedilip “çok yakın çağrışım” (very close association) ile değiştirilebilir¹⁷.

Şu ana kadar yazılanlar hakkında şunu ifade edebiliriz ki, Popper beden-zihin problemini iki alt probleme indirgemektedir. Bunların ilki şuurun durumları ile fizyolojik durumlar arasındaki oldukça yakın ilişki iken ikincisi selfin ortaya çıkışı ile onun beden ile olan ilişkisidir.

Problemlerden ikincisinin, yani selfin ortaya çıkışı probleminin, yalnızca dile ve Dünya 3'ün objelerine sahip olmakla çözülebileceğine inanan Popper, self şuurunun hayatın temel özelliği olduğunu ifade etmektedir.

Birinci problemin yani beden-zihin probleminin çözümü ise ancak etkileşimcilik ile mümkündür ve fizyolojik durumlar ile şuurun durumları birbirleriyle etkileşirler.

Öte yandan Popper'in etkileşimciliğini destekleyen bir başka etkileşimci John C. Eccles, problemin Popper tarafından yapılan felsefi temellendirmesine ilaveten bilimsel bir temellendirmeye girişmiştir. Kendisi bir beyinbilimci (brainscientist) olan Eccles, kendi-şuurundaki zihin ile beyin etkileşimini ortaya koyan yeni bir teori geliştirmektedir. Madde dünyası ile şuurun durumları arasındaki katı bilimsel problemleri kaldıracağına inanılan bu teori, Popper'in 3 Dünya hipotezine dayanmaktadır. Zira kendi-şuurundaki zihnin gelişiminin oldukça ilginç bir açıklamasını yapan Popper'in 3 Dünya hipotezi bu teorinin geliştirilmesinde oldukça etkili olmuştur.

Eccles'e göre her selfin kendi-şuurundaki zihin dünyasının yani Dünya 2'sinin, Dünya 3 ile ilişkili olarak geliştirilebileceğini iddia eden bu hipoteze göre, kendi-şuurundaki zihin, bağımsız bir mahiyet olarak, baskın beyin yarıküresinin irtibatlı (liaison) bölgelerinin modüllerindeki aktif merkezlerden, ilgi ve dikkati ile uyumlu olanları seçip birleştirir. Böylece kendi-şuurundaki zihnin nöral olaylar üzerindeki yorum ve kontrol yetkisinin de Dünya 1 ile Dünya 2 arasındaki iki yönlü etkileşim nedeniyle gerçekleştirildiği ileri sürülür¹⁸.

Şimdi bunu detaylandırarak olursak, öncelikle kendi-şuurundaki zihin ile beyin arasındaki ilişkiye bakmamız gerekecektir.

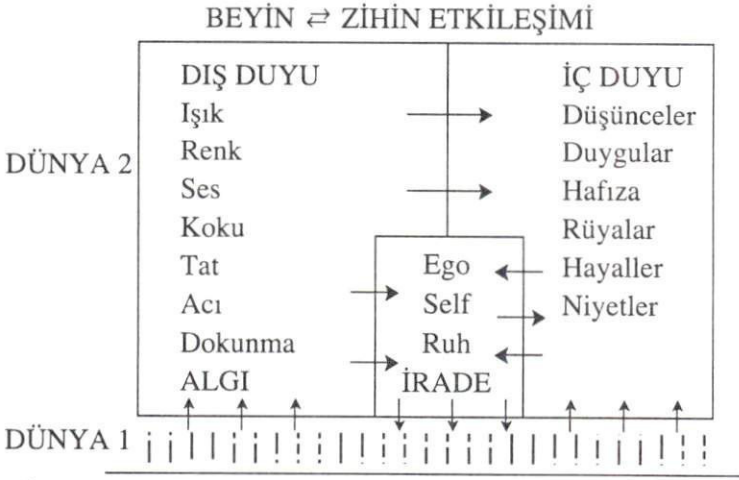
İlk olarak, varolan ve tecrübe edilen herşey 3 Dünyadadır. Bu Dünyalar arasında etkileşim vardır. Zihin-beyin problemi yani Dünya 1 ile Dünya 2'nin ilişkisi özetle ve şematik olarak şöyledir:¹⁹

17. A.g.e., s. 84-85.

18. A.g.e., s. 355.

19. A.g.e., s. 360.

- (1) Duyu organları tarafından elde edilen girdiler yani dış duyu (Dünya 1'den)
- (2) Düşünce, hafıza, niyet, duygu, hayal, rüya gibi çok çeşitli bilişsel tecrübelerin oluşturduğu iç duyu (Dünya 2'den)
- (3) Dünya 2'nin merkezindeki self veya ego

Öte yandan, Eccles beyin ile kendi-şuurundaki zihin arasındaki etkileşim hipotezini şu delillere dayandırmaktadır:²⁰

- (1) Kendi-şuurundaki zihnin tecrübelerinde bütüncül bir karakter vardır.
- (2) Kendi-şuurundaki zihnin tecrübelerinin beyin bağlantısında, nöral olaylarla ilişkisi olduğu varsayılabilir.
- (3) Nöral olaylarla kendi-şuurundaki zihnin tecrübeleri arasında zamansal bir ayrılık olabilir.
- (4) Kendi-şuurundaki zihnin, beynin olayları üzerinde etkili bir şekilde hareket edebileceğine dair sürekli bir tecrübe mevcuttur.

Burada dikkati çeken husus, hipotezde, şuurlu tecrübenin birliğinin, beyin yarıküresinin nöral mekanizması tarafından değil, kendi-şuurundaki zihin tarafından sağlandığının vurgulanmasıdır.

Ayrıca tecrübenin birliği de nörofizyolojik bir sentezden değil, burada iddia edilen kendi-şuurundaki zihnin entegrasyon özelliğinden ileri gelmektedir.

20. A.g.e., s. 361.

“Biz burada ilk etapta kendi-şuurundaki zihnin, selfin şuurlu tecrübelerine ve aksiyona bu bütünlüğü vermek için geliştirildiğini iddia ediyoruz.”²¹ diyen Eccles’e göre bu iddianın belirginleşmesi için beyin yarıküresinin irtibatlı bölgeleri olduğunu hayal etmek zorundayız.

Öte yandan hipotezin temel özelliği, irtibatlı beynin nöral mekanizması üzerinde kendi-şuurundaki zihnin aktif rolü ve etkisi olduğudur. Çağdaş deneysel sonuçların bu etkinin zamansal ilişkilerine delil teşkil ettiğini belirten Eccles, Libet’in insan beyni üzerindeki çalışmalarında bunun açıkça görüldüğünü ifade eder²².

Diyebiliriz ki, formüle ettiği dualist hipotezini bilimin sonuçları ile desteklemeye çalışan Eccles’in düşüncesindeki temel unsur kendi-şuurundaki zihindir. Kendi-şuurundaki zihin ile beyin arasındaki varsayılan etkileşimin, beyin nöronlarının, modüller içindeki tertibine dayandığı, anatomik ve fizyolojik çalışmalarla gösterilmeye çalışılmıştır.

Ayrıca kommisurotomi ameliyatlarının^{***} sonucunda kendi-şuurundaki zihnin, yalnızca baskın beyin yarı küresi ile irtibatlı olduğuna karar verilmiştir.

Öte yandan Eccles’e göre “Kendi-şuurundaki zihin nerededir?” sorusu prensipte cevapsızdır. Tıpkı sevgi, korku, kızgınlık gibi duyguların nerede olduğunun bilinmemesi ve onların yalnızca birer tecrübe olması gibi, kendi-şuurundaki zihnin de yeri bilinemez.

Görülüyor ki, Eccles’in formüle ettiği hipotez kendi şuurundaki zihne öncelik vermekte ve onun beyin olayları ile aktif olarak bağlantılı olduğunu iddia etmektedir. Yani beden-zihin etkileşimini, beyin-zihin etkileşimi olarak ele almaktadır. Bunun için varlığını kabul ettiği ve bilimsel sonuçlarla desteklemeye çalıştığı kendi-şuurundaki zihnin (Dünya 2) baskın beyin yarı küresi ile irtibatlı olduğunu ve gelişiminin Dünya 1, Dünya 2 ve Dünya 3’ün etkileşimine bağlı olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

O halde sonuç olarak diyebiliriz ki, gerek Popper gerekse Eccles beden-zihin probleminin etkileşim çözümüne dayandığına inanmaktadır. Popper bu durumu felsefi yönden temellendirmeye çalışırken 3 Dünya kuramına dayanmakta, Eccles ise 3 Dünya kuramını bilimsel verilerle destekleyerek, beyin-zihin etkileşimi hipotezini oluşturmaktadır.

21. A.g.e., s. 362.

22. A.g.e., s. 364.

Libet hastaların somaestetik korteksinin direkt uyarımından 0.5 saniye sonra bile şuurlu tecrübeye yol açtığını görmüştür.

Daha fazla bilgi için bkz. A.g.e., s. 364-365.

*** Beyin yarı kürelerinin bağlantı yeri ameliyatları

Daha fazla bilgi için bkz. A.g.e., s. 350-354.